

Андрей Максютов

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ

У статті розкриваються основні принципи, методи і методичні прийоми патріотичного виховання студентів майбутніх вчителів географії. Розглядаються такі групи методів виховання: безпосереднього виховного впливу, опосередкованого виховного впливу та самовиховання.

Ключові слова: патріотичне виховання; принципи; метод.

У процесі патріотичного виховання майбутніх учителів географії як частині загального педагогічного процесу вищого навчального закладу знаходять своє вираження ті основні положення, які визначають його загальну організацію, зміст, форми та методи, тобто педагогічні принципи. Вони відображають основні вимоги до організації патріотичного виховання, вказують його напрями та допомагають творчо підійти до його побудови. Принципи мають характер загальних правил, норм, що регулюють навчально-виховний процес.

У сучасних умовах загальне визначення принципів навчання та виховання не набуло свого остаточного вигляду. Це виявляється у тому, що до цього часу не визначено вихідних засад для обґрунтування принципів навчання та виховання; не опрацьовано наукові основи системи принципів навчання та виховання, їх підпорядкованості ієрархії. Це є причиною того, що в різних підручниках і фундаментальних працях кількість принципів навчання та виховання, їх ієрархія та формулювання значно відрізняються. Це пояснюється тим, що автори дотримуються різних концепцій і джерел під час їх виведення. Проте, варто зауважити, що незнання принципів робить процес патріотичного виховання ненауковим, суперечливим, непослідовним, несистемним і, як результат, малоефективним. Знання та дотримання методологічних, методичних і психолого-педагогічних вимог системи сучасних принципів навчання та виховання студентів вищих навчальних закладів може сприяти суттєвому підвищенню педагогічної культури суб'єктів патріотичного виховання та ефективності цього процесу.

Важливість національно-патріотичного спрямування у вихованні підрастаючого покоління підкреслювали українські прогресивні діячі, педагоги Г. Ващенко, В. Винниченко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський та ін. Так, зокрема І. Огієнко стверджував, що у закладах освіти весь навчально-виховний процес повинен будуватися так, щоб особистість проймалася українським

патріотизмом, національною свідомістю і світоглядом. Теоретико-методологічні засади сучасного патріотичного виховання закладено у дослідженнях українських психологів та педагогів: І. Бега, М. Боришевського, О. Вишневського, Б. Ступарика, Є. Сявавко, О. Сухомлинської, К. Чорної, В. Яніва, Я. Яреми та ін. У своїх працях значне місце вони приділяють українській патріотично-національній ідеї, духовності, демократичним засадам навчання і виховання, гуманістичним цінностям. Національно-патріотичне виховання на традиціях українського народу висвітлено у працях сучасних педагогів, таких як Ю. Бондаренко, О. Вишневський, Р. Захарченко, П. Ігнатенко, В. Каюков, О. Сухомлинська, Б. Ступарик та ін.

Мета статті – визначити, які із загальних принципів і методів навчання та виховання ми вважаємо найбільш важливими для патріотичного виховання майбутніх учителів географії.

Узагальнення підходів до обґрунтування сучасної системи принципів навчання та виховання, які існують у сучасній педагогіці, урахування особливостей патріотичного виховання майбутніх учителів географії дали можливість нам визначити такі принципи патріотичного виховання майбутніх учителів:

науковості – побудова процесу патріотичного виховання майбутніх учителів на об'єктивно-істинних знаннях, здобуття наукових знань, які створюють передумови для самовизначення студентів відповідно до їх здібностей, інтересів, потреб;

культуровідповідності – органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурою, звичаями, обрядами, традиціями, у тому числі, забезпечення духовної єдності, наступності і спадковості поколінь;

суспільної спрямованості патріотичного виховання – приведення змісту патріотичного виховання студентів відповідно сучасних потреб суспільства, спрямування його на підготовку до активної педагогічної суспільної та громадської діяльності;

пріоритету діяльнісного підходу – створення таких технологій виховання, які активізують національно-культурний пошук особистості студента та її активно-творчу патріотичну діяльність;

патріотичного виховання в колективі та через колектив – формування у студентів почуття колективізму, гордості за свій колектив, уміле використання сили суспільної думки в боротьбі з виявами негативної спрямованості патріотичної вихованості;

індивідуального підходу у виховній роботі – на основі всебічного урахування в роботі психолого-педагогічних, індивідуально-типологічних особливостей студента, специфіки їх вияву в конкретних ситуаціях;

сензитивності – урахування особливостей і найбільш сприятливих періодів розвитку особистості для сприймання певного навчального матеріалу, інформаційного навантаження;

єдності, узгодженості та систематичності виховних дій – єдність вимог патріотичної вихованості та їх реалізації з боку викладачів, колективу, навчального закладу, сім'ї, суспільства;

етнізації виховного середовища – створення такої інфраструктури вищого навчального закладу, що забезпечує розвиток патріотичних почуттів, відносин і поведінки студентів;

демократизації – поєднання педагогічного керівництва патріотичним вихованням з розвитком ініціативи й самостійності студентів, віра в свої творчі сили, повага до особистості вихованця;

гуманізації – можливість поставити особистість студента в центр уваги педагогічного процесу, забезпечення умов для активності студента у патріотичному вихованні й самовихованні;

психологізації – оволодіння кожним педагогом технологією діагностики і психодіагностики рівня патріотичної вихованості особистості студента, корекції виховних впливів.

Вказані принципи відображають зміст та методику патріотичного виховання майбутніх учителів географії. Для реалізації змісту патріотичного виховання майбутніх учителів географії необхідною є система методів, форм і засобів патріотичного виховання.

На думку С. Карпенчук, методи – це оптимальні підходи до ефективного розв'язання тих виховних завдань, які визначаються метою виховання [1, с. 99].

А. Макаренко називав метод виховання «інструментом дотику до особистості» [3, с. 78]. Цим великий педагог ніби хотів підкреслити: уміле використання методів у вихованні можна порівняти із застосуванням скальпеля в хірургії. У своїй практиці він постійно шліфував методи виховання, шукав найкращі, найбільш відповідні для кожного конкретного випадку. Аналіз наукової літератури щодо класифікації методів виховання студентів свідчить, що найбільш оптимальним є варіант їх поділу на такі групи: методи безпосереднього виховного впливу; методи опосередкованого виховного впливу; методи самовиховання [2, с. 255].

Перелічені класифікації відбивають різні сторони характеристики методів патріотичного виховання майбутніх учителів географії. Реалізація системи патріотичного виховання студентів передбачає здійснення урахування специфіки патріотичного виховання при застосуванні всієї сукупності методів виховання. Виходячи з цього положення, було визначено таку класифікацію методів патріотичного виховання студентів – майбутніх учителів географії:

перша група – методи усвідомлення патріотичних цінностей;

друга група – методи формування досвіду патріотичної поведінки;

третья група – методи стимулювання (педагогічної підтримки) патріотичної діяльності та поведінки.

Методи усвідомлення патріотичних цінностей – це група методів

патріотичного виховання, яка формує у майбутніх учителів географії систему таких патріотичних цінностей, а саме: Батьківщина (Вітчизна), мир, Земля, людина, культура, мова, знання, сім'я, праця тощо. Особливістю методів цієї групи є вербальність, тому що їх джерелом є слово. Призначенням цієї групи методів є усвідомлення та оцінка студентами власного патріотичного досвіду, мотивації своїх дій і вчинків. До найважливіших методів усвідомлення патріотичних цінностей ми віднесли такі: розповідь, роз'яснення, бесіду, дискусію, приклад.

Метод розповіді найчастіше використовується на заняттях з метою поповнення студентами патріотичних знань, вироблення патріотичних понять, набуття патріотичного досвіду студентів досвідом патріотичної поведінки інших людей. Форми використання цього методу різні: розповідь про історичне минуле Батьківщини, краю, про культуру, мову, традиції...

Роз'яснення є методом емоційно-словесного впливу на вихованців. Застосування його базується на знанні особливостей студентського колективу й особистісних якостей окремих його членів. Роз'яснення використовується у таких випадках: щоб сформулювати або закріпити певні патріотичні якості чи форми поведінки; для вироблення правильного ставлення студентів до певного вчинку, який уже здійснено.

Бесіди можуть бути різного плану: пізнавальні, історичні, політичні, екологічні, краєзнавчі, моральні, правові тощо.

Дискусія – це метод виховання, який передбачає зіткнення різних, інколи протилежних точок зору. Диспути з різної тематики (історичної, економічної, філологічної, культурологічної, екологічної, правової, деонтологічної) можуть мати патріотичне спрямування. Темою диспуту може бути: «Бути патріотом. Що це означає?», «Чи є щасливою людина безвідповідальна?», «У чому цінності життя та його сенс?». Особливістю дискусії як методу патріотичного виховання студентів є полеміка, боротьба думок. Дискусія покликана навчити майбутнього учителя дисциплінувати свою думку, дотримуватись логіки доведення, аргументувати свою позицію, бути толерантним до позиції опонента.

Приклад є виховним методом великої сили. Його вплив базується на відомій закономірності: явища, які сприймаються зором, швидко і без труднощів відображаються у свідомості. Приклад діє на рівні першої сигнальної системи, тоді як слово – на рівні другої. Приклад патріотичного вчинку, дії, поведінки, способу життя дає конкретні зразки для наслідування і тим самим активно формує патріотичну свідомість, почуття, переконання, активізує діяльність. У процесі патріотичного виховання студентів використовуються різні приклади: видатних людей, учених, громадських діячів, науковців, педагогів. Природно, що багато залежить від особистого прикладу викладача, його поведінки, наявності та розвиненості у нього патріотичних якостей, єдності слова та діла,

справедливого ставлення до студентів.

Таким чином, методи усвідомлення патріотичних цінностей суспільства є своєрідним діалогом між студентом і викладачем, у процесі якого здійснюється обмін патріотичними ідеями, думками, цінностями.

Методи формування досвіду патріотичної поведінки включають методи тренування, привчання, педагогічної вимоги тощо. Усі вони базуються на практичній діяльності студентів.

Тренування – це метод формування необхідних якостей особистості шляхом багаторазового повторення дій і вчинків студентів. Педагогічні основи організації тренування з метою формування у вихованців практичних умінь, навичок і звичок у тій чи іншій діяльності ґрунтовно розкрив К. Ушинський. Він виділив такі етапи тренування: 1) постановка виховного завдання і збудження у слухачів потреби у тому чи іншому виді діяльності; 2) роз'яснення способів діяльності і озброєння вихованців відповідними знаннями (розвиток самосвідомості); 3) практичний показ дій щодо вирішення поставленого завдання; 4) організація первинного відтворення слухачами показових дій (зразків) поведінки; 5) чергове тренування в удосконаленні й закріпленні способів діяльності та поведінки; 6) висування вимог до вихованців з питань удосконалення організованих вправ; 7) контроль за поведінкою [4, с. 106]. Виділені етапи є дієвими і надзвичайно важливими по відношенню до вироблення патріотичних навичок і звичок.

Привчання є методом виховання, який забезпечує інтенсивне формування необхідної якості.

Педагогічна вимога – це метод впливу, за допомогою якого педагог стимулює чи гальмує дії студентів, виявлення у них тих чи інших якостей. Важливою умовою ефективності цього методу є почуття міри.

Методи стимулювання (педагогічної підтримки) патріотичної діяльності та поведінки – це група методів, до якої можна віднести заохочення, покарання, змагання. У заохоченні визначаються позитивна оцінка, суспільне визнання та схвалення вияву патріотизму студентів. Воно окрилює вихованців, підвищує їх авторитет в очах товаришів, створює почуття особистої гідності, особистої необхідності для свого колективу, свого народу. Метод заохочення дає змогу стимулювати патріотичну поведінку студентів та їх патріотичне самовиховання.

Методом спрямування природної потреби студентів у суперництві й пріоритеті патріотичних якостей, як найбільш необхідних їм у діяльності, є змагання. Змагаючись, майбутні учителі швидко засвоюють досвід патріотичної поведінки, розвивають патріотичні, моральні, фізичні, естетичні якості тощо.

Допоміжним методом у системі патріотичного виховання студентів є покарання. Метод покарання використовується після того, як усі інші методи впливу були вичерпані й не дали потрібних результатів.

Покарання – це широке поняття, яке передбачає такі форми та засоби виховного впливу, як нагадування, попередження, заборона, осудження колективом.

Таким чином, вказані у цій статті принципи та методи виховання ми вважаємо найбільш важливими для патріотичного виховання майбутніх учителів географії. Варто підкреслити, що цей перелік принципів та методів патріотичного виховання майбутніх учителів не є вичерпним і завершеним, оскільки емпіричний базис виховання є мінливим і рухомих, безперервно збагачується новими науковими фактами, закономірними зв'язками та залежностями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання / С. Г. Карпенчук. – К. : Вища школа, 1997. – 278 с.
2. Кобильченко В. В. формування особистості як психолого-педагогічна проблема / В. В. Кобильченко // Нові технології навчання. – 2001. – Вип. 31. – С. 3–12.
3. Макаренко А. С. О воспитании / А. С. Макаренко. – М. : Педагогика, 1990. – 415 с.
4. Шевчук О. Л. Культурологічна освіта майбутнього вчителя: теорія і практика / О. Л. Шевчук. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 232 с.